

KINGA KIMIC*

GARDEN EXHIBITIONS AS A SPECIAL KIND OF GARDEN – THE LEADING VALUE IN THE HISTORICAL PERSPECTIVE IN RELATION TO THE PRESENT

WYSTAWY OGRODNICZE JAKO SZCZEGÓLNY RODZAJ ZAŁOŻEŃ OGRODOWYCH – WIODĄCE WARTOŚCI W UJĘCIU HISTORYCZNYM W RELACJI DO CZASÓW WSPÓŁCZESNYCH

Abstract

The paper summarizes the genesis and development of garden exhibitions in the period from the 19th century to the present day. The role of individual gardens specialised to perform different functions is characterised. These concern the main values: educational – connected with the learning achievements of many gardening branches; commercial – connected with the development of trade; and social – connected with using rest places and adapting exhibition areas to public parks and gardens after their completion.

Keywords: garden exhibition, exhibition, garden, values

Streszczenie

W artykule przedstawiono w ujęciu przeglądowym genezę i rozwój wystaw ogrodniczych, począwszy od połowy XIX wieku do chwili obecnej. Przybliżono rolę tego rodzaju obiektów, które – jako szczególny rodzaj ogrodów – zostały wyspecjalizowane do pełnienia określonych funkcji. Znaczenie tej grupy ogrodów odnosi się do wielu wartości, wśród których wymienić należy m.in.: edukacyjne – związane z możliwością poznania osiągnięć z wielu dziedzin ogrodnictwa, komercyjne – związane z rozwojem handlu i wymiany towarów, społeczne – związane z organizacją miejsc wypoczynku i adaptacją terenów wystaw na publiczne tereny zieleni po ich zakończeniu

Słowa kluczowe: wystawa ogrodnicza, wystawa, ogród, wartości

* PhD Eng. Arch. Kinga Kimic, Department of Landscape Architecture, Faculty of Horticulture, Biotechnology and Landscape Architecture, Warsaw University of Life Sciences.

1. INTRODUCTION

The development of garden art in the 19th century, based on seeking out new trends and adapting many spatial elements, was conditioned by the arising prominence of the variety of plant forms. The spread of rail and sea transport made it possible to import new plant species from many distant countries. It was directly connected with the growth of botanical and scientific interests, and as a consequence of this with the development of many gardening branches. New ornamental and commercial plants were accessible to the public owing to their cultivation and production in nurseries or botanical and acclimatisation gardens. The demand for different plants increased very rapidly because they were ever more preferred in arranging new and rebuilding existing private and public parks and gardens¹. Garden exhibitions were of great importance in that field. As a special type of garden, they influenced not only the development of garden knowledge, but also made it easier to obtain ornamental and commercial plants.

2. AIM AND MATERIALS

The main aim was to recognise the genesis of garden exhibitions in the 19th century as a garden type. The article is based on a literature, iconography and cartography review. It concerns the development of garden exhibitions from the 19th century to the present day. Their main functions and values are characterised. The review concerns selected examples of garden exhibitions from European countries including Poland.

3. DEVELOPMENT OF THE IDEA OF GARDEN EXHIBITIONS

The idea of expositions of a variety of technical products and inventions was initiated in the 19th century. Universal, world, national, and regional exhibitions, primarily of culture and industry, were organised in many European cities with different frequencies². Existing pavilions and halls were adapted, and new exposition buildings were specially built for them as examples of modern technologies. Many modern pavilions became well-known, e.g. the Crystal Palace, made of steel and glass for the Great Exhibition of the Works of Industry of all Nations in London's Hyde Park (1851), with high old trees closed in its interiors, or the Machine Palace which added splendour to International the Exhibition organised in Paris in 1889³. At first individual flower compositions and plants in pots decorated the products and machines displayed in the buildings. Later, once the exhibitions had developed and come into prominence, the expositions organised under the open sky were also decorated by

¹ L. Majdecki, *Historia ogrodów*, vol. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, 206-207; I. Bińkowska, *Natura i miasto. Publiczna zieleni miejska we Wrocławiu od schyłku XVIII do początku XX wieku*, Muzeum Architektury we Wrocławiu, Wrocław 2006, 89-90.

² The idea of industrial exhibition's organisation arise in 1833 in Paris but it wasn't realized; in 40s of 19th century that idea developed in England but wasn't realized before 1851. J.A. Mrozek, *Architektura rewolucji przemysłowej*, [in:] *Sztuka Świata*, vol. 8, Arkady, Warszawa 1994, 193-194; I. Bińkowska, *Natura i miasto...*, 67.

³ J.A. Mrozek, *Architektura rewolucji...*, 193-198.

plants – avenues and paths were arranged with ornamental trees and shrubs raised the prestige of exhibitions⁴. Popular national and world exhibitions needed large areas and as the result of this their territory often encroached on their surroundings. At the same time, more importance was attached to the exhibition area's arrangement comprising both buildings and gardens. This organisation of the area maintained connections with the urban structure of its surroundings. Proper choice of the exhibition's location could have a positive influence on the neighbourhood's development in the future, even in terms of the stimulation of the community living in the selected city district to activity, e.g. by creating public greenery on the site of the former exhibition⁵.

4. GARDEN EXHIBITIONS

The interest in the exposition of gardening achievements developed in parallel with other spheres. Consequently, specialis garden exhibitions were organised more frequently since the 2nd half of the 19th century⁶. To begin with they were a presentation of machinery or selected plant collection⁷, and later they gathered momentum. In the 19th as well as the 20th century, garden exhibitions went together with industrial and craft exhibitions, and then with agricultural exhibitions or held independently. One of the first was organised in Geneva in 1809, and then pioneering flower shows were held in England and France in 1831⁸. The first flower shows in Germany have been organised since 1829 in Weimar, since 1834 in Mannheim and Frankfurt am Main, since 1839 in Hanover and Hamburg, and since 1842 in Berlin. Flower shows begins in Vienna in 1827 and a similar one was organised a year later in Orangery of Louvre in Paris inviting many visitors from around the world. A flower and other plant exhibition was held in London in 1827, and then in many other European countries, e.g. Belgium, Austria, the Netherlands, Sweden⁹, Russia¹⁰, etc. German regional garden exhibitions developed particularly in the 2nd part of 19th century – several were organised annually. In this period the first German regional and national garden exhibitions were held, and flower festivals continue to this day (*Landesgartenschau* and *Bundesgartenschau*), as do the international exhibition (*International Gartenschau*) organised since 1869

⁴ I. Bińkowska, *Natura i miasto...*

⁵ K. Kimic, *Wartości parków publicznych XIX wieku*, Katedra Architektury Krajobrazu WOIAK SGGW, Warszawa 2003, 74. E.g. as a result of the Industrial Exhibition in Paris in 1878 the *Trocadéro Park* was transformed into an exhibition garden and used that way for many years; exhibitions organised in 1889 and 1900 influenced the arrangement of the *Mars Fields* and *Champs Elysee Fields* – and this public greenery exists to this day in Paris. L. Majdecki, *Historia ogrodów...*, 391-392; J.A. Mrozek, *Architektura rewolucji...*, 198; M. Gaillard, *Paris au XIXe siècle*, Edition AGEP, France, Paris 1991, 295-297; E. André, *L'Art des Jardins. Traite General de la composition des Parcs et Jardins*, Paris 1879, 827-833.

⁶ M. Siewniak, A. Miłkowska, *Tezaurus sztuki ogrodowej*, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 1998, 285; L. Majdecki, *Historia ogrodów...*, 388.

⁷ The tradition of flower shows had existed since the 18th century in the United Kingdom. I. Bińkowska, *Natura i miasto...*, after: E. Jankowski, *Dzieje ogrodnictwa*, vol. 2, Kraków 1938, 111-118.

⁸ *Ibidem*.

⁹ G. Allinger, *Das Hohelied von Gartenkunst und Gartenbau. 150 Jahre Gartenbau-Ausstellungen in Deutschland*, Verlag Paul Parey in Berlin und Hamburg, Hamburg 1963, 20-35.

¹⁰ Universe Russian Garden Exhibition were organised by Imperial Garden Society in 1890 in Petersburg. E. Jankowski, *Wspomnienia ogrodnika*, PIW, Warszawa 1972, 233, 432.

in Hamburg¹¹ (Ill. 1). This tendency developed in the 1st half of 20th century in many countries; garden exhibitions went together with folk exhibitions (Ill. 2) and building exhibitions – gardens complemented modern houses and participated in the creation of the idea of garden-cities¹². These were all designed by famous gardeners and planners – many of whom worked for exhibitions held in Paris, London, Milan, and Brussels¹³. The Jubilee Exhibition of the Century with several thematic gardens (baroque, renaissance, Japanese, etc.) was organised in Wrocław in 1913¹⁴. One of the tendencies was to increase the number of categories presented at exhibitions – beginning with fruits and vegetables, through cereals, flowers, fruit and ornamental shrubs and trees, exotic plants, seedlings, and seeds, and ending with small and villa gardens or realisations of public parks.

Since the 2nd half of the 20th century garden exhibitions have presented not only gardening, but also landscape architecture, which has developed very rapidly. The most popular in this field – as well as the German international IGS exhibitions (Ill. 3 and 4) – are the international exhibitions organised in other countries: the Dutch *Floriade* or British *Chelsea Flower Show* with its 100-year tradition.

The first shows of “flowers, fruit, and gardens” in Poland was held in 1849, and then the following year in Warsaw¹⁵. One of these, with orchids, grapes, and other fruits was organised in 1889 in the Dolina Szwajcarska Park, in parallel with the gardeners' convention¹⁶. Most of the funds raised during the exhibition of roses and other flowers organised one year later in the Old Orangery of the Botanical Garden in Warsaw were appropriated for the foundation of the Warsaw Garden Society. Under the auspices of this organisation many exhibitions (Ill. 5) and shows were organised¹⁷. At the Ujazdowski Place in Warsaw the Universal Garden Exhibition was organised in 1895¹⁸, which was then replaced by the elegant Ujazdowski Park' known as the “summer salon”¹⁹. The Jordan Park in Krakow, laid out in the suburban meadows, was created in similar circumstances²⁰. The first Provincial Garden Exhibition in Lodz was held at the public Kwel Park, rented from the city in 1892. One year later the 1st Exhibition of Fruit and Vegetables was held in Warsaw and since 1897 the Warsaw

¹¹ G. Allinger, *Das Hohelied...*, 39-144.

¹² Garden exhibitions were used to practice of “aesthetics and criticism in garden owners of suburban houses and inhabitants of future rational garden-cities”. S. Schönfeld, *Wystawa w Milanówku*, *Ogrodnik*, 14/1913, 225.

¹³ J. Vacherot, *Parcs et Jardins. Album d'Études*, Paris 1925.

¹⁴ W. Marciniak, *Wystawa ogrodnicza we Wrocławiu*, *Ogrodnik*, 37/1913, 559; Heicke, *Die Breslauer Gartenbau-Ausstellung zur Jahrhundertfeier*, *Die Gartenkunst*, XV-18/1913, 273-277.

¹⁵ M. Siewniak, A. Miłkowska, *Tezaurus...*, 286.

¹⁶ E. Jankowski, *Dzieje ogrodnictwa...*, 200.

¹⁷ *Ibidem*, 204.

¹⁸ Previously there were organised: the Agricultural Exhibition in 1876, the Exhibition of Horses and Cattle, the Exhibition of Agriculture and Industry in 1885, and the first Hygienic Exhibition in 1887. M. Gajewski, *Urządzenia komunalne Warszawy. Zarys historyczny*, PIW, Warszawa 1979, 326.

¹⁹ A. Zaleski, *Z Komitetu Plantacyjnego M.R.*, *Ogrodnik*, 7/1930, 135.

²⁰ Many trees and ornamental flower-beds were planted, and paths were laid out lead to kiosks and pavilions. Many of these were adapted for the park's recreational programme after the exhibition's closure. W.E. Radzikowski, *Kraków, Kraków 1903*; A. Zachariasz, *Park Jordana „...dla przyjemności i pożytku Szanownej Publiczności”*, [in:] *Przestrzeń publiczna w demokratycznym państwie*, (eds.) A. Madej, W. Tyrański, M. Waszkiewicz, *Konferencja na rzecz Przyszłości Krakowa Cracovia Urbs Europaea*, Kraków 2009, 60.

Garden Society has organised many fruit markets (well-known one was in 1900)²¹ and caused an increase in people's interest in gardening. At the beginning of the 20th century garden shows and exhibitions were held in small and big cities. They were situated in existing parks and their immediate vicinity. In this background the Garden Exhibition in Lublin (1908) was organised. Exhibitions in Siedlce were organised twice in the Alexandrowski Park (1907, 1912)²² and one garden exhibition in Kalisz covered a wide area of the English Garden (1912)²³. Many of these were organised by and in the area of leading garden works²⁴. Experienced gardeners and planners designed exhibition areas as they were abroad. Interest in gardening developed in the interwar period, but after the 2nd World War garden exhibitions were organised rarely. In the 1930s, exhibitions returned in Poznań, and in 1972 one was organised Lublin and one in 1978 in Katowice²⁵. Nowadays, most popular in Poland are the Poznań Garden and Landscape Architecture Fair with invited international exhibitors, and exhibition "Green is life", organised in Warsaw, as well as many others organised in different cities – Kielce, Szczecin, Kraków, Lublin, Chorzów.

5. MAIN FUNCTIONS AND VALUES OF GARDEN EXHIBITIONS

The historical aspect analyses of garden exhibitions describes the tendencies in their development. They were organised periodically or occasionally, specific to each one, and depended on spatial and economic conditions, as well as on the needs and expectations of gardeners and visitors. They functioned as a part of universal expositions or trade exhibitions, as well as on their own. National and international complex exhibitions with many sections on gardening were very popular, as were regional garden exhibitions or festivals organised in small cities²⁶. Many of these were specialised to present selected areas of gardening, or were thematic in nature. One of tendencies was that since the 2nd half of 19th century all forms of garden exhibitions developed very rapidly– the number and scale of expositions increased observably. They gathered momentum and invited more groups of specialists and amateurs.

One of the main functions of garden exhibitions was to impart broad knowledge of gardening – less the historical aspects and more new achievements. The range of exhibitions grew in relation to their type. Regional exhibitions and garden shows assembled local gardeners. National garden exhibitions acquired a more leading significance, e.g. garden exhibitions organised in Poland – a country imprisoned for many decades – play an important role in representing the condition of the Polish "profession of gardening all around the country"²⁷ and improving it. International exhibitions gave the opportunity to experience new world trends and tendencies.

²¹ E. Jankowski, *Dzieje ogrodnictwa...*, 439.

²² F. Szanior, *Pierwsza wystawa ogrodnicza w Siedlcach w r. 1907*, *Ogrodnik*, 36/1912, 561; J. Maciejewski, *Wystawa ogrodnicza Siedlecka*, *Ogrodnik*, 38/1912, 601.

²³ S. Schönfeld, *Wystawa ogrodnicza w Kaliszu*, *Ogrodnik*, 39/1912, 617.

²⁴ Ulrich' or Hoser's garden works were mentioned there. M. Siewniak, A. Mitkowska, *Tezaurus...*, 286.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ At the beginning of the 20th century F. Szanior wrote that even "the organisation of provincial garden exhibitions is today a common fact". F. Szanior, *Pierwsza wystawa ogrodnicza w Siedlcach w r. 1907*, *Ogrodnik*, 36/1912, 561.

²⁷ F. Szanior, *Wystawa*, *Ogrodnik*, 26/1914, 401.

The cultural value of garden exhibitions was connected with the fact that in one place and time visitors could see all that was typical for selected regions or even many countries, and exchange their experiences. This special role of exhibitions resulted from the idea of propagating progress, promoting tried and tested models and patterns, or care about high quality products.

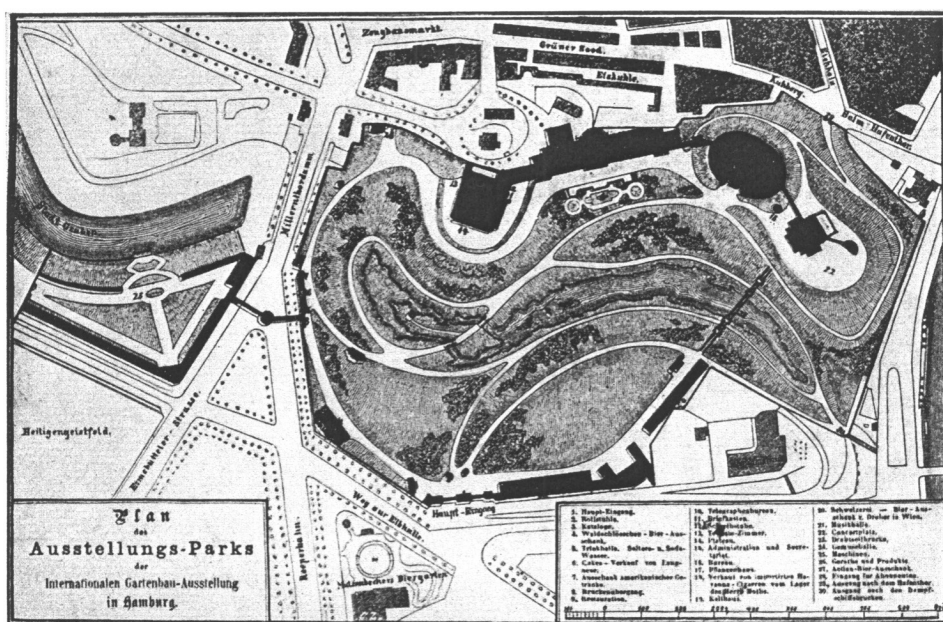
Garden exhibitions became one of the methods primarily used to present and then propagate new achievements in the field of gardening (nursery of trees, fruit-growing, cultivation of flowers, ornamental and usable plant cultivation, seed production, etc.). They became places where visitors could consult specialists and scientists and gain news about to the trade. The commercial value of garden exhibitions was connected with their influence over domestic and foreign trade development and the promotion of many branches of gardening. The economic progress came as a result of that. Many small and big garden companies gained more clients and new markets for a commodity.

The easy access to theoretical and practical knowledge spread in the development of garden art continue today in propagating and investigating new trends in landscape architecture or art in general. Garden exhibitions were very fast and efficient ways to spread modern ideas and patterns in different countries. Many competitions organised for exhibitors to select the best usable plants and the most beautiful ornamental plants stimulated plant-growers to hard and persistent work. Prestigious design competitions became one of the popular sections of garden exhibitions. Presentations of new ideas showing ways and rules on how to create public spaces (city plazas, squares, boulevards, parks, and cemeteries), private small gardens or thematic gardens (presenting selected species and forms of flower) were unique sources of inspiration and examples deserving of imitation. Very important and valuable information was published in the many brochures and catalogues belonging to the trade printed occasionally for exhibitions, as well as articles published in newspapers and gardening magazines. Therefore, the educational role of garden exhibitions concerned not only theoretical but also practical value.

Exhibitions were organised for specialists representing the sphere of gardening and for many amateurs. Excursions were led to them. Many gardeners and planners, owners of private gardens and parks looking for inspiration, as well as inhabitants of small towns and big cities who were looking for contact with nature visited garden exhibitions. This way of spending time was a form of recreation connected with the possibility of a taste of beauty. These special functions characterise all garden exhibitions organised at different times – the tradition continues and is still successful to this day. The social value of a garden exhibition is connected with their recreational role. They were rest and recreation places for visitors during the exhibition and after their completion. This function of exhibitions was a result of their spatial organisation – they played a primary role as areas of complex and artistic arrangement bringing together elements of architecture and park. The organisers' decisions on the location of garden exhibitions had positive consequences. Very often they were organised in existing big parks or in areas including closed surroundings or could finally extend their area. Many of them were adapted or transformed into typical public promenades and gardens. That procedure continues today, e.g. in many German cities garden exhibitions are planned many years before they run as proposals for the revitalization of degraded areas or as part of public greenery development.

6. SUMMARY

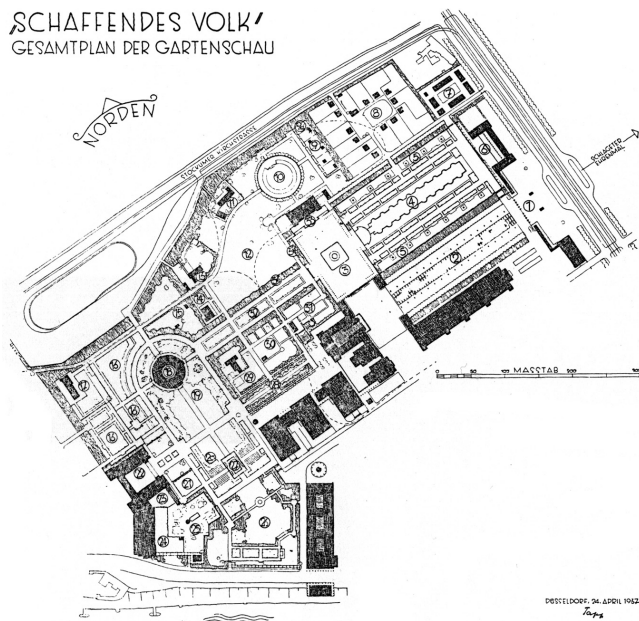
The role of garden exhibitions, which they have had for over two centuries, is not necessarily obvious to everyone. They have many values – educational, commercial, and social – and these developed over many decades. As a result of this it is very important to recognise their history and appreciate them as a very old tradition initiated in the 19th century specific to gardens. Garden exhibitions still have the chance to develop and adapt to new circumstances because there is a desire for them – specialists and exhibitors are interested in organising and participating in them, and amateurs are interested in visiting them and gathering experiences. Exhibitions give the possibility to present the achievements of gardening and landscape architecture in one place, and provoke and initiate their individual and joint development.

III. 1. International Garden Exhibition, Hamburg, 7–15 of September 1869 – plan of exhibition park (from: Allinger 1963)

II. 1. Międzynarodowa Wystawa Ogrodnicza, Hamburg, 7–15 września 1869 r. – plan parku wystawowego (za: Allinger 1963)

SCHAFFENDES VOLK
GESAMTPLAN DER GARTENSCHAU

- III. 2. Plan of the Folk Exhibition with thematic gardens, Düsseldorf 1937. The area, with all its elements of composition, was transformed into North Park after the exhibition closed (from: Allinger 1963)
- II. 2. Plan Wystawy Ludowej z ogrodami tematycznymi, Düsseldorf 1937. Po zakończeniu wystawy teren przekształcono w Park Północny z zachowaniem wszystkich elementów kompozycji (za: Allinger 1963)

- III. 3. International Garden Exhibition (IGS) – Hamburg 2013. Section: World of Harbours – gardens represented various harbour cities of the world (photo by K. Kimic 2013)
- II. 3. Międzynarodowa Wystawa Ogrodnicza (IGS) – Hamburg 2013. Dział: Świat Portów – ogrody reprezentujące różne miasta portowe świata (fot. K. Kimic 2013)

- III. 4. International Garden Exhibition (IGS) – Hamburg 2013. Section: World of Water – series of water gardens (photo by K. Kimic 2013)
- II. 4. Międzynarodowa Wystawa Ogrodnicza (IGS) – Hamburg 2013. Dział: Świat Wody – seria ogrodów wodnych (fot. K. Kimic 2013)

- III. 5. Garden Exhibition in Warsaw, 1886 (from: Jankowski 1972)
- II. 5. Wystawa Ogrodnicza w Warszawie w 1886 r. (za: Jankowski 1972)

REFERENCES

- ALLINGER G., *Das Hohelied von Gartenkunst und Gartenbau. 150 Jahre Gartenbau-Ausstellungen in Deutschland*, Verlag Paul Parey in Berlin und Hamburg, Hamburg 1963.
- ANDRÉ E., *L'Art des Jardins. Traite General de la composition des Parcs et Jardins*, Paris 1879.
- BIŃKOWSKA I., *Natura i miasto. Publiczna zieleń miejska we Wrocławiu od schyłku XVIII do początku XX wieku*, Muzeum Architektury we Wrocławiu, Wrocław 2006.
- GAILLARD M., *Paris au XIXe siècle*, Edition AGEF, France, Paris 1991.
- GAJEWSKI M., *Urządzenia komunalne Warszawy. Zarys historyczny*, PIW, Warszawa 1979.
- HEICKE, *Die Breslauer Gartenbau-Ausstellung zur Jahrhundertfeier, Die Gartenkunst, XV-18/1913, 273-277*.
- JANKOWSKI E., *Dzieje ogrodnictwa*, vol. 2, Kraków 1938.
- JANKOWSKI E., *Wspomnienia ogrodnika*, PIW, Warszawa 1972.
- KIMIC K., *Wartości parków publicznych XIX wieku*, Katedra Architektury Krajobrazu WOIAK SGGW, Warszawa 2003.
- MACIEJEWSKI J., *Wystawa ogrodnicza Siedlecka*, *Ogrodnik*, 38/1912, 601-604.
- MAJDECKI L., *Historia ogrodów*, vol. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- MARCINIEC W., *Wystawa ogrodnicza we Wrocławiu*, *Ogrodnik*, 37/1913, 559-573.
- MROZEK J.A., *Architektura rewolucji przemysłowej*, [in:] *Sztuka Świata*, vol. 8, Arkady, Warszawa 1994, 182-203.
- RADZIKOWSKI W.E., *Kraków*, Kraków 1903.
- SCHÖNFELD S., *Wystawa ogrodnicza w Kaliszu*, *Ogrodnik*, 39/1912, 617-620.
- SCHÖNFELD S., *Wystawa w Milanówku*, *Ogrodnik*, 14/1913, 225-226.
- SIEWNIAK M., MITKOWSKA A., *Tezaurus sztuki ogrodowej*, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 1998.
- SZANIOR F., *Pierwsza wystawa ogrodnicza w Siedlcach w r. 1907*, *Ogrodnik*, 36/1912, 561-562.
- SZANIOR F., *Wystawa*, *Ogrodnik*, 26/1914, 401.
- VACHEROT J., *Parcs et Jardins. Album d'Études*, Paris 1925.
- ZACHARIASZ A., *Park Jordana „...dla przyjemności i pożytku Szanownej Publiczności”*, [in:] *Przestrzeń publiczna w demokratycznym państwie*, (eds.) A. Madej, W. Tyrański, M. Waszkiewicz, *Konferencja na rzecz Przyszłości Krakowa Cracovia Urbs Europaea*, Kraków 2009, 60-64.
- ZALESKI A., *Z Komitetu Plantacyjnego M.R.*, *Ogrodnik*, 7/1930, 134-135.

1. WPROWADZENIE

Rozwój sztuki ogrodowej w XIX wieku, opartej na poszukiwaniu nowych rozwiązań i stosowaniu szerokiej gamy elementów przestrzennych, uwarunkowany był m.in. wzrostem znaczenia różnorodnych form roślinnych. Upowszechnienie transportu, odbywającego się za pomocą kolei i drogą morską, umożliwiło sprowadzanie do Europy z odległych krajów wielu nowych gatunków. Wiązało się to z rozwojem zainteresowań botanicznych i nauki, a tym samym wielu gałęzi ogrodnictwa – dzięki hodowli i produkcji roślin zarówno ozdobnych, jak i użytkowych, prowadzonej w szkółkach i zakładach ogrodniczych, ogrodach botanicznych i aklimatyzacyjnych, udostępniano je coraz liczniejszym odbiorcom. Wzrastało zapotrzebowanie na różnorodny materiał roślinny, stosowany coraz chętniej do urządzania nowych i przebudowy istniejących ogrodów oraz parków, kształtowania prywatnych i publicznych założeń ogrodowych²⁸.

²⁸ L. Majdecki, *Historia ogrodów*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, 206-207; I. Bińkowska, *Natura i miasto. Publiczna zieleń miejska we Wrocławiu od schyłku XVIII do początku XX wieku*, Muzeum Architektury we Wrocławiu, Wrocław 2006, 89-90.

Znaczącą rolę w tym zakresie odegrały wystawy ogrodnicze. Jako szczególny rodzaj założeń ogrodowych przyczyniły się one nie tylko do poszerzenia wiedzy ogrodniczej, ale ułatwiały pozyskanie roślin do celów użytkowych i ozdobnych.

2. CEL I ZAKRES

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie genezy i rozwoju wystaw ogrodniczych jako jednego z rodzajów ogrodów, które wykształciły się w XIX wieku. Zagadnienia te, przedstawione w ujęciu przeglądowym, oparto o informacje pozyskane z dostępnych pozycji literatury przedmiotu, materiałów ikonograficznych i kartograficznych. Zakres czasowy objął ukazanie kierunków rozwoju i przemian tej grupy ogrodów w okresie do XIX wieku do chwili obecnej, z wyszczególnieniem i charakterystyką ich wiodących funkcji oraz wskazaniem ich wartości. Zakres przestrzenny dotyczy obszaru wybranych krajów europejskich, w tym przykładów z Polski.

3. ROZWÓJ IDEI OGRODÓW WYSTAWOWYCH

Różne formy prezentacji osiągnięć techniki i wynalazków z wielu dziedzin zainicjowane zostały w XIX wieku. W wielu miastach europejskich z różną częstotliwością zaczęto organizować wystawy o charakterze ogólnym – światowe, krajowe i regionalne, głównie o profilu przemysłowym i rzemieślniczym²⁹. Wykorzystywano do tego celu istniejące pawilony i hale adaptowane na potrzeby wystawiennicze lub obiekty nowe, specjalnie projektowane i wznoszone z wykorzystaniem najnowszych osiągnięć techniki. Niektóre z nich stały się słynne, jak przypominający oranżerię Pałac Kryształowy, wykonany ze stali i szkła, wzniesiony na londyńską Wielką Wystawę Przemysłu Wszystkich Narodów z 1851 roku (w jego wnętrzu zamknięto ogromne drzewa rosnące w Hyde Parku), czy Pałac Maszyn, uświetniający Międzynarodową Wystawę Paryską z 1889 roku³⁰. Ekspozycjom urządzeń technicznych i wyrobów, organizowanym w budynkach, towarzyszyły początkowo pojedyncze kompozycje kwiatowe i rośliny w donicach. Gdy w latach kolejnych wystawy zyskiwały na znaczeniu, w celu podniesienia ich prestiżu roślinnością aranżowano całe kompleksy pomieszczeń, a w dalszej kolejności naturalną oprawę zyskiwały także ekspozycje prezentowane pod gołym niebem – drzewami i krzewami obsadzano aleje oprowadzające po terenie³¹. Ponieważ cieszące się dużym zainteresowaniem wystawy – zwłaszcza krajowe i światowe – wymagały znacznej powierzchni do ich organizacji, poszerzano je zatem o tereny przyległe do zabudowań. Jednocześnie szczególną rolę zaczęto przywiązywać do ich kompleksowej organizacji, przez co zaprojektowany układ budowlany i rozplanowanie towarzyszących ogrodów traktowano jako całość, nadając określonej przestrzeni wymiar urbanistyczny. Ważną rolę odgrywały tu decyzje związane z wyborem miejsca pod urządzenie wystawy, gdyż mogło ono zaprocentować

²⁹ Już w 1833 r. pojawiła się myśl zorganizowania wystawy przemysłowej w Paryżu – jednak nie doszła ona do skutku; w latach 40. XIX w. powrócono do niej w Anglii, ale inicjatywa ta została zrealizowana dopiero w 1851 r. J.A. Mrozek, *Architektura rewolucji przemysłowej*, [w:] *Sztuka Świata*, t. 8, Arkady, Warszawa 1994, 193-194; I. Bińkowska, *Natura i miasto...*, 67.

³⁰ J.A. Mrozek, *Architektura rewolucji...*, 193-198.

³¹ I. Bińkowska, *Natura i miasto...*

w przyszłości, wpływając na uporządkowanie danej przestrzeni, a nawet społeczne ożywienie wybranego rejonu miasta, m.in. przez stworzenie na tym obszarze publicznych terenów zieleni³².

4. WYSTAWY OGRODNICZE

Zainteresowania prezentacją osiągnięć z zakresu ogrodnictwa postępowały równoległe z rozwojem pozostałych dziedzin, dlatego zaczęto organizować także specjalistyczne wystawy ogrodnicze, których intensywność narastała od połowy XIX wieku³³. Początkowo miały one charakter pokazu osiągnięć technicznych i prezentacji kolekcji wybranych grup roślin³⁴, później zyskiwały na rozmachu. Zarówno w XIX, jak i XX wieku wystawy ogrodnicze towarzyszyły przemysłowym i rzemieślniczemu, potem rolniczemu, a także funkcjonowały samodzielnie. Jedną z pierwszych była wystawa z 1809 roku w Genewie. W 1831 roku zorganizowano pionierskie wystawy kwiatów w Anglii i we Francji³⁵. W Niemczech pierwsze wystawy kwiatów i ogrodów odbywały się od 1829 roku w Weimarze, od 1834 roku w Mannheim i Frankfurt nad Menem, od 1839 roku w Hanowerze i Hamburgu, a od 1842 roku w Berlinie. W Wiedniu pierwszą wystawę kwiatów zorganizowano w 1827 roku, a już rok później odbyła się podobna wystawa w Paryżu w oranżeriach Luwru, zrzeszająca wystawców z wielu krajów. W Londynie wystawa kwiatów i innych roślin odbyła się w 1834 roku, a kolejne gościły już w krajach całej Europy – Belgii, Austrii, Holandii, Szwecji³⁶, Rosji³⁷ i innych. W 2 połowie XIX wieku znaczącą rangę zyskały coraz liczniej organizowane w różnych miastach niemieckich wystawy lokalne, prezentujące dorobek ogrodnictwa w szerokim zakresie – w każdej dekadzie było ich przynajmniej kilkanaście. Odbyły się wtedy pierwsze z wystaw regionalnych i krajowych, mające kontynuację dziś (Landesgartenschau, Bundesgartenschau), a także pierwsza wystawa międzynarodowa (International Gartenschau) w 1869 roku w Hamburgu³⁸ (Il. 1). Tendencje te rozwijano w wielu krajach Europy w latach kolejnych. W 1 połowie XX wieku kontynuowano tradycje XIX-wieczne, wystawy ogrodnicze towarzyszyły wystawom ludowym (Il. 2), funkcjonowały także przy wystawach budownictwa – ogrody towarzyszyły pokazom nowoczesnych

³² K. Kimic, *Wartości parków publicznych XIX wieku*, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem prof. dr hab. E. Bartmana, Katedra Architektury Krajobrazu WOIAK SGGW, Warszawa 2003, 74. M.in. paryska Wystawa Przemysłowa z 1878 r. przyczyniła się do przekształcenia w ogród wystawowy Parku Trocadéro, który służył tym celom przez wiele lat, a kolejne wystawy z 1889 i 1900 r. wpłynęły na ukształtowanie Pól Marsowych i Pól Elizejskich, funkcjonujących do dziś jako publiczne tereny zieleni. L. Majdecki, *Historia ogrodów...*, 391-392; J.A. Mrozek, *Architektura rewolucji...*, 198; M. Gaillard, *Paris au XIXe siècle*, Edition AGEP, France, Paris 1991, 295-297; E. André, *L'Art des Jardins. Traite General de la composition des Parcs et Jardins*, Paris 1879, 827-833.

³³ M. Siewniak, A. Miłkowska, *Tezaurus sztuki ogrodowej*, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 1998, 285; L. Majdecki, *Historia ogrodów...*, 388.

³⁴ W Anglii tradycja pokazów roślin istniała już w XVIII w. I. Bińkowska, *Natura i miasto...*, za: E. Jankowski, *Dzieje ogrodnictwa*, t. 2, Kraków 1938, 111-118.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ G. Allinger, *Das Hohelied von Gartenkunst und Gartenbau. 150 Jahre Gartenbau-Ausstellungen in Deutschland*, Verlag Paul Parey in Berlin und Hamburg, Hamburg 1963, 20-35.

³⁷ M.in. w 1890 r. w Petersburgu odbyła się Wszechrosyjska Wystawa Ogrodnicza, zorganizowana przez Cesarskie Towarzystwo Ogrodnicze. E. Jankowski, *Wspomnienia ogrodnika*, PIW, Warszawa 1972, 233, 432.

³⁸ G. Allinger, *Das Hohelied...*, 39-144.

domów, tworząc podstawę ideową miast-ogrodów³⁹. Wystawy, projektowane przez znanych planistów i ogrodników, organizowano nadal w Paryżu, Londynie, a także w Mediolanie, Turynie i Brukseli⁴⁰. W 1913 roku odbyła się jubileuszowa wystawa we Wrocławiu, w ramach której powstały ogrody tematyczne, w tym barokowy, renesansowy i japoński⁴¹. Zaobserwować też można tendencje do zwiększania liczby kategorii wystaw – począwszy od upraw warzyw i owoców, zbóż, kwiatów, przez krzewy i drzewa owocowe i ozdobne, rośliny egzotyczne, do prezentacji sadzonek i nasion, a zakończywszy na realizacjach małych przedogródków czy całych ogrodów towarzyszących willom i rezydencjom, a nawet rozległych parków miejskich.

Od 2 połowy XX wieku aż do dziś każdego roku organizowane są wystawy prezentujące coraz szerszą dziedzinę ogrodnictwa, jak też rozwijającą się architekturę krajobrazu. Do najbardziej znanych o wymiarze światowym – obok niemieckich wystaw międzynarodowych IGS (Il. 3 i 4) – zaliczyć należy także inne, trwające często po kilka miesięcy, jak holenderska *Floriade*, organizowana co 10 lat, czy angielska *Chelsea Flower Show* o 100-letniej już tradycji.

Na terenie ziem polskich pierwsza wystawa „kwiatów, owoców i ogrodowizn” odbyła się w 1849 roku, a kolejna rok później w Warszawie⁴². Następnie organizowano również w Warszawie, m.in. w Dolinie Szwajcarskiej w 1881 roku, prezentując kolekcje storczyków, winogron i innych owoców w połączeniu ze zjazdem owocoznawców⁴³. Rok później fundusze zebrane w trakcie wystawy róż i innych kwiatów, zorganizowanej w Starej Pomarańczarni w Ogrodzie Botanicznym, przeznaczono na założenie Towarzystwa Ogrodniczego Warszawskiego, które objęło patronatem organizację wielu wystaw (Il. 5) i pokazów⁴⁴. W 1895 roku na Placu Ujazdowskim, gdzie powstał później niezwykle reprezentacyjny Park Ujazdowski (określany mianem „salonu letniego stolicy”⁴⁵), odbyła się Ogólna Wystawa Ogrodnicza⁴⁶. W podobnych okolicznościach zainicjowano utworzenie Parku Jordana w Krakowie – powstał on na terenie fragmentu łąk podmiejskich, które nieco wcześniej, w 1887 roku, przeznaczono na organizację wystawy przemysłowo-rolniczej⁴⁷. W 1892 roku odbyła się także pierwsza Wystawa Ogrodnicza Prowincjonalna w Łodzi, zorganizowana w parku miejskim Kwela, wydzierżawionym od miasta, rok później I Wystawa Przetworów Owocowych i Warzyw

³⁹ Jak pisano na łamach „Ogrodnika”, wystawy służyły wyrobieniu „poczucia estetycznego i krytycyzmu wśród coraz to liczniejszych zastępów posiadaczy siedzib podmiejskich i mieszkańców przyszłych racjonalnych miast-ogrodów”. S. Schönfeld, *Wystawa w Milanówku*, *Ogrodnik*, 14/1913, 225.

⁴⁰ I. Vacherot, *Parcs et Jardins. Album d'Études*, Paris 1925.

⁴¹ W. Marciniak, *Wystawa ogrodnicza we Wrocławiu*, *Ogrodnik*, 37/1913, 559; Heicke, *Die Breslauer Gartenbau-Ausstellung zur Jahrhundertfeier*, *Die Gartenkunst*, XV-18/1913, 273-277.

⁴² M. Siewniak, A. Miłkowska, *Tezaurus...*, 286.

⁴³ E. Jankowski, *Dzieje ogrodnictwa...*, 200.

⁴⁴ *Ibidem*, 204.

⁴⁵ A. Zaleski, *Z Komitetu Plantacyjnego M.R.*, *Ogrodnik*, 7/1930, 135.

⁴⁶ W miejscu tym w latach poprzednich zorganizowane były m.in.: Wystawa Rolnicza w 1876 r., Wystawa Koni i Bydła, Wystawa Rolniczo-Przemysłowa w 1885 r. oraz pierwsza Wystawa Higieniczna w 1887 r. M. Gajewski, *Urządzenia komunalne Warszawy. Zarys historyczny*, PIW, Warszawa 1979, 326.

⁴⁷ Wystawie towarzyszyły liczne nasadzenia drzew, założono ozdobne klomby i wytyczono ścieżki wiodące do wybudowanych na potrzeby ekspozycji kiosków i pawilonów. Po jej zakończeniu część zachowanych elementów włączono do programu parku. W.E. Radzikowski, *Kraków, Kraków 1903*; A. Zachariasz, *Park Jordana, ... dla przyjemności i pożytku Szanownej Publiczności*, [w:] *Przestrzeń publiczna w demokratycznym państwie*, (red.) A. Madej, W. Tyrański, M. Waszkiewicz, *Konferencja na rzecz Przyszłości Krakowa Cracovia Urbs Europaea*, Kraków 2009, 60.

w Warszawie, a od 1897 roku wspomniane Towarzystwo Ogrodnicze Warszawskie organizowało wielokrotnie „jarmarki na owoce” (najstynniejszy odbył się w 1900 roku)⁴⁸, przyczyniając się do wzrostu zainteresowania społeczeństwa ogrodnictwem. Na początku XX wieku wystawy i pokazy ogrodnicze odbywały się w wielu miastach – zarówno dużych, jak i na prowincji. Jako miejsce ich organizacji wykorzystywano wielokrotnie przestrzenie istniejących parków i ich otoczenie. W 1908 roku w takiej scenarii odbyła się Wystawa Ogrodnicza w Lublinie, wystawy w Siedlcach z 1907 i 1912 roku zorganizowano w Parku Aleksandrowskim⁴⁹, a w 1912 roku wystawa ogrodnicza zajęła znaczny obszar Ogrodu Angielskiego w Kaliszu⁵⁰. Część z nich organizowały przodujące zakłady ogrodnicze⁵¹. Projektowaniem terenów wystaw – podobnie jak w innych krajach – zajmowali się doświadczeni planiści i ogrodnicy. Zainteresowanie ogrodnictwem utrzymane zostało w okresie międzywojennym, również po II wojnie światowej organizowano wystawy ogrodnicze, jednak z mniejszą częstotliwością. W latach 30. XX wieku wznowiono wystawy poznańskie, w 1972 roku odbyła się wystawa ogrodnicza w Lublinie, a w 1978 roku w Katowicach⁵². Dziś do najpopularniejszych zaliczają się poznańskie Targi Ogrodnicze i Architektury Krajobrazu „Gardenia”, skupiające szerokie grono międzynarodowych wystawców. Równie popularna jest Wystawa „Zieleń to życie”, organizowana w Warszawie, a także wystawy i targi organizowane w innych miastach: Kielcach, Szczecinie, Krakowie, Lublinie czy Chorzowie.

5. WIODĄCE FUNKCJE I WARTOŚCI WYSTAW OGRODNICZYCH

W ujęciu historycznym zaobserwować można pewne tendencje ukazujące kierunki rozwoju wystaw ogrodniczych. Cechą charakterystyczną jest to, iż organizowane były cyklicznie lub sporadycznie. Częstotliwość ich tworzenia wynikała z uwarunkowań przestrzennych danego miejsca lub miasta, z możliwości finansowych organizatorów, a także uzależniona była od potrzeb i oczekiwań przedstawicieli środowiska ogrodniczego i odwiedzających. Funkcjonowały jako część innych wystaw ogólnych lub branżowych, ale też samodzielnie. Bardzo popularne były te odnoszące się do dziedziny ogrodnictwa kompleksowo – organizowane w skali kraju i międzynarodowe. Równie atrakcyjne były też wystawy lokalne, odbywające się poza dużymi miastami⁵³. W tym zakresie rozróżnić można pewną specjalizację – niektóre przyjmowały charakter wyłącznie tematycznych pokazów lub prezentacji wybranych gatunków ogrodnictwa. Tendencją było również to, iż wystawy ogrodnicze rozwijały się bardzo szybko – wnioskować to można po wzroście ich liczby w kolejnych latach (już w XIX wieku), jak i poszerzaniu zakresu ekspozycji. Organizowane były z coraz większym rozmachem i skupiały coraz szersze grono wystawców oraz gości.

⁴⁸ E. Jankowski, *Dzieje ogrodnictwa...*, 439.

⁴⁹ F. Szanior, *Pierwsza wystawa ogrodnicza w Siedlcach w r. 1907*, *Ogrodnik*, 36/1912, 561; J. Maciejewski, *Wystawa ogrodnicza Siedlecka*, *Ogrodnik*, 38/1912, 601.

⁵⁰ S. Schönfeld, *Wystawa ogrodnicza w Kaliszu*, *Ogrodnik*, 39/1912, 617.

⁵¹ Wymienia się tu zakład ogrodniczy Ulricha oraz zakład ogrodniczy Hosera. M. Siewniak, A. Miłkowska, *Tezaurus...*, 286.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Już na początku XX w. F. Szanior pisał, iż nawet „urządzenie wystaw prowincjonalnych należy dziś do faktów powszednich zupełnie uznanych”. F. Szanior, *Pierwsza wystawa ogrodnicza w Siedlcach w r. 1907*, *Ogrodnik*, 36/1912, 561.

Wśród wiodących funkcji wystaw ogrodniczych wymienić należy propagowanie wiedzy z zakresu ogrodnictwa – w mniejszym stopniu w wymiarze historycznym, za to szczególnie w zakresie najnowszych osiągnięć. Ranga wystaw wzrastała w zależności od ich rodzaju. Te lokalne skupiały przedstawicieli węższego środowiska. Wystawom krajowym przypisywano bardziej znaczącą rolę. W odniesieniu do Polski, która przez wiele lat pozbawiona była narodowej tożsamości, zadaniem wystaw było m.in. reprezentowanie stanu „naszego zawodu na całym obszarze kraju”⁵⁴ i jego poprawa. Tymczasem wystawy międzynarodowe miały największe znaczenie – umożliwiały poznanie tendencji światowych. Na stosunkowo małym obszarze i w krótkim czasie można było zobaczyć wszystko to, co charakterystyczne dla danego regionu, kraju czy nawet wielu państw, co uznać należy za wartość kulturową. Rola kulturotwórcza wystaw wynikała przy tym z idei propagowania postępu, popierania dobrych i sprawdzonych technik ogrodniczych czy dbałości o właściwą jakość produktów.

Organizacja wystaw ogrodniczych stanowiła jedną z metod służących początkowo prezentacji, a następnie rozpowszechnianiu nowych osiągnięć różnych gałęzi ogrodnictwa (szkółkarstwa, sadownictwa, kwaciarstwa, hodowli roślin, nasiennictwa i wielu innych). Były one miejscem przekazywania cennych informacji branżowych, udzielania na bieżąco porad przez specjalistów i naukowców. Przekładało się to na wartości komercyjne wystaw, na co składała się ich rola w rozwoju handlu i wymiany towarów oraz działania promocyjne propagujące wielokierunkowy rozwój dziedziny. Wpływało to jednocześnie na rozwój ekonomiczny małych i dużych zakładów ogrodniczych, które pozyskiwały nowych klientów i przed którymi otwierały się nowe rynki zbytu.

Dostęp do wiedzy w ujęciu teoretycznym wspierał upowszechnianie i rozwój sztuki kształtowania ogrodów, dziś mając także kontynuację w propagowaniu i rozwoju nowych trendów i kierunków w architekturze krajobrazu czy sztuki w ogóle. Wystawy postrzegane były jako skuteczna i szybka droga do rozpowszechniania nowoczesnych myśli, idei i wzorców. Organizowane konkursy na najlepsze rośliny użytkowe i najpiękniejsze rośliny ozdobne zachęcały wytwórców i hodowców do wytrwałej pracy. Prestiżowe konkursy projektowe były jednym ze stałych elementów wystaw. Prezentacje nowych pomysłów na zagospodarowanie przestrzeni publicznych (placów miejskich, zieleńców, bulwarów, parków, cmentarzy), także ogrodów prywatnych (nawet niewielkich) czy ogrodów tematycznych (różanych, daliowych i innych) były unikalnym źródłem inspiracji, prezentując wzory godne naśladowania. Cenne informacje można było pozyskać z towarzyszących wystawom branżowych wydawnictw, katalogów i broszur, a także publikacji prezentowanych na łamach czasopism. Wartości edukacyjne, jakich nośnikiem były i są wystawy ogrodnicze, odnoszą się zatem nie tylko do możliwości wielokierunkowego poznania dziedziny, ale także mają przełożenie na wymiar praktyczny.

Wystawy odwiedzane były przez specjalistów danych dziedzin i amatorów. Traktowane były jako cel wycieczek poznawczych. Skupiały przedstawicieli z grona ogrodników i planistów, specjalistów, a także właścicieli ziemskich posiadających założenia ogrodowe i poszukujących inspiracji do ich zagospodarowania, jak i mieszkańców miast i miasteczek, pragnących kontaktu z przyrodą w jej wielu formach. Uważano je jednocześnie za formę rozrywki, powiązaną z możliwością odczuwania niesamowitych wrażeń. Funkcje te charakterystyczne są dla wszystkich wystaw ogrodniczych również dziś – tradycja ta jest z powodzeniem kontynuowana.

⁵⁴ F. Szanior, *Wystawa, Ogrodnik*, 26/1914, 401.

W odniesieniu do wartości społecznych znaczącą rolę obiekty te odgrywają w zakresie wypoczynkowym, stając się miejscami licznie odwiedzanymi w czasie trwania wystaw i po ich zakończeniu. Przekładało się to jednocześnie na wymiar przestrzenny wystaw – bardzo szybko doceniono rangę podejścia kompleksowego, gdzie cały teren traktowany był jako koncepcja spójna artystycznie i przestrzennie, scalająca elementy architektoniczne i parkowe. Ogromną rolę odegrali w tym zakresie planiści i ogrodnicy współpracujący z architektami przy zagospodarowaniu terenów wystaw. Decyzje organizatorów dotyczące ich lokalizacji procentowały w przyszłości. Często organizowano je w obrębie istniejących parków o odpowiednim potencjale przestrzennym lub na ich fragmentach, działaniami tymi obejmowano też obszary z nimi sąsiadujące, powiększając docelowo ich zasięg. Wiele terenów po zakończeniu wystaw adaptowano do organizacji publicznych promenad i parków, rozbudowując ich program. Podejście takie jest kontynuowane również dziś – w wielu miastach niemieckich wystawy planowane są z wieloletnim wyprzedzeniem, a decyzje o wyborze miejsca i sposobie ich kształtowania służą wielokierunkowej rewitalizacji terenów zdegradowanych lub obowiązkowo są włączane – jako obiekty publiczne – do systemu miejskich terenów zieleni.

6. PODSUMOWANIE

Ogromna rola, jaką na przestrzeni dwóch ostatnich wieków pełniły wystawy ogrodnicze, wydaje się nie zawsze być dostrzegana. Reprezentują one wartości, do których zaliczyć można te edukacyjne, komercyjne czy społeczne, rozwijane przez kolejne dekady. Należy zatem – cofając się nieznacznie w historii – zwrócić uwagę na fakt, iż obiekty te stanowią jeden z charakterystycznych i posiadających długą tradycję rodzajów ogrodów, które wykształciły się już w XIX wieku. Nadal mają szansę rozwijać się, gdyż zapotrzebowanie społeczne na ich organizację nie słabnie – dotyczy to zarówno grona wystawców, jak również odwiedzających wystawy specjalistów i amatorów. Jednocześnie powiększają się stale możliwości związane z rozwojem wielu branż ogrodnictwa i architektury krajobrazu, które to dziedziny mają szansę nie tylko pełniej zaistnieć, ale także wykorzystać dotychczasowe doświadczenia do ich wspólnego i indywidualnego rozwoju.